

ВІДГУК

офіційного опонента **Семеніхіної Олени Володимирівни**

на дисертаційне дослідження **Гречановської Олени Володимирівни**
«Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає жодного сумніву. В сучасних умовах розвитку національної освіти, її інтеграційного спрямування у світові освітні процеси особливої уваги набуває питання формування конкурентоспроможного фахівця, який здатний професійно функціонувати в полікультурному суспільстві. Молодий фахівець з вищою технічною освітою з перших кроків серед загально-ділових, професійних якостей виявляє свій рівень культури, здатності безконфліктного співіснування, знайомиться з системою формальних та неформальних правил і норм діяльності, індивідуальних та групових інтересів, особливостей поведінки робітників в даній організації, адаптується до них. З огляду на це, освітній процес технічних ЗВО має бути спрямований не лише на формування високого рівня професіоналізму, а й формування у фахівця особистісного ставлення до соціальних та культурних явищ, уміння не лише презентувати себе, а й спілкуватися, слухати, чути, тобто знаходити вихід зі складних конфліктних ситуацій.

Дисертаційна робота є складовою комплексного дослідження кафедри вищої математики, в межах наукової теми № 10. К 3. «Формування базового рівня професійної компетентності та мобільності майбутніх фахівців з вищою технічною освітою», затвердженої рішенням Вченої ради інституту інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії Вінницького національного технічного університету (протокол № 2 від 11. 02. 2014 р.).

Достовірність дослідження обумовлюється його методологічною основою, ґрунтовним теоретичним аналізом розробленості проблеми, вибором адекватних методів науково-педагогічного дослідження, впровадженням результатів дослідження в освітній процес Вінницького національного технічного університету (акт впровадження від 12.02.2019 р.), Науково-дослідного інституту соціально-економічного розвитку м. Києва (довідка про впровадження №148/18 від 12. 12. 2018 р.), Національного лісотехнічного університету України м.Львова (акт упровадження №01-678 від 28. 12. 2018 р.), Eastern European Center of Fundamental Researchers, Prague, Czech Republic (certificate 18/03/2019), Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка про впровадження № 01-57 / 621 від 05. 04.2019).

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *уперше*:

- *теоретично визначено та обґрунтовано педагогічну систему (концептуальні основи, проблемні аспекти, мету, принципи, науково-методичні підходи, функції, педагогічні умови, діагностичний апарат) формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей; уведено в науковий обіг такі поняття: конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей; педагогічні умови формування компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;*
- *спроектовано та реалізовано структурно-функціональну модель педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що поєднує: теоретично-концептуальний блок, представлений графічно науково-методичним тетраедром (концепції, принципи, педагогічні підходи, функції), методично-дидактичний та оцінно-результативний блоки; педагогічні умови (діагностування динаміки сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції та управління цим процесом; стимулювання мотивації студентів технічних ЗВО щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури; доповнення мети навчання гуманітарних дисциплін цілеспрямованим формуванням конфліктологічної культури; інтегрування гуманітарної складової в професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, що сприяє сформованості знань конфліктологічної культури за фахом; культивування творчого хисту майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури);*
- *виокремлено компоненти конфліктологічної культури (мотиваційно-професійний; особистісно-адаптивний; когнітивно-креативний; культурологічний; оцінний); розроблено науково-методичний комплекс формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей та створено навчально-методичний супровід упровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін; розроблено критеріально-діагностичний апарат оцінювання (критерії, показники та рівні (базовий (конститутивний); теоретичний (початковий); практичний (середній); творчий (достатній); науковий (високий)) сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей;*
- *удосконалено психолого-педагогічний зміст і структуру конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою; методику викладання гуманітарних дисциплін у технічних закладах вищої освіти;*
- *уточнені поняття педагогічної системи та педагогічних умов навчання, інноваційних технологій і методів навчання;*
- *подальшого розвитку набули форми, інноваційні технології, методи та засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців технічних спеціальностей у ЗВО.*

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому що розроблено й упроваджено науково-методичний супровід забезпечення формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою під час вивчення гуманітарних дисциплін: навчально-методичний посібник «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»; методичні вказівки щодо організації самостійної роботи з дисципліни «Історія української культури. Народнознавство»; методичні рекомендації щодо організації роботи в театральних гуртках у професійно-технічних навчальних закладах; авторські методики аудиторних занять (ігрових форм навчання, що поєднують в собі гру-вправу, ігрову дискусію, ігрову ситуацію; заняття з елементами тренінгів; використання тестів); позааудиторну роботу (метод проектів з різних тем); визначені вимоги щодо готовності викладачів до застосування запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців з вищою технічною освітою під час навчання гуманітарних дисциплін.

Дисертація належним чином структурована, складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел у кожному розділі, 19 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 574 сторінки, в тому числі 428 сторінок основного тексту дисертації, 37 рисунків та 18 таблиць на 43 сторінках. Список використаних джерел містить 801 (з них 87 – закордонні видання) найменування за наскрізною нумерацією.

У першому розділі «Сучасні проблеми та концептуальні основи формування конфліктологічної культури фахівців з вищою освітою» дисертанткою при поглибленому та досконалому вивченні етимології поняття «конфліктологічна культура» виявлено проблемні аспекти, які впливають на формування конфліктологічної культури в технічних ЗВО. Авторка обґрунтувала та надала ретельний опис таких проблемних аспектів як *гуманітарний, культурологічний, соціальний (професійна маргінальність), психологічний (асертивний)*, які також представлені візуально (рис. 1.1., с. 63), що вказує на ретельне опрацювання теми.

На основі аналізу опрацювання філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної літератури було здійснено аналіз базових понять: «культура», «конфлікт», «конфліктологічна культура», «культура конфліктів», «конфлікт культур», «культурологічна компетентність».

Маємо відзначити ґрунтовний аналіз дослідження зарубіжних дослідників (розділ 1., параграф 1.2, с. 81), що розкривають ті поняття, котрі є базою та основою знань і досвіду конфліктологічної культури. Авторкою в огляді зарубіжних дослідників віднесено найбільш важливі підходи та поняття: «культурний конфлікт», «конфліктологічна компетентність», «конфліктна компетентність» і «конфліктологічна компетенція», «конфліктологічна готовність».

У цьому розділі дисертанткою було з'ясовано особливості та визначено зміст понять «конфліктологічна культура особистості» та «конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей».

Оленою Володимирівною конфліктологічна культура особистості трактується як феномен, що об'єднує знання (вчення) про культуру і конфлікт, спрямовує на вміння їх практичного застосування, надає навички прогнозування, запобігання, профілактики та актуалізації вирішення конфліктів у різних життєвих ситуаціях, уміння адаптуватися в конфліктогенному середовищі, базуючись на культурно-суспільному досвіді. А конфліктологічна культура майбутніх фахівців технічних спеціальностей розглядається як компонент культури особистості і є складовою фахової компетентності, набутої в процесі навчання у ЗВО.

Заслугує на схвалення, є цікавою і не стандартною ідея та модерний підхід до розгляду методологічно-концептуальних положень формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, які ґрунтуються на динамічній науково-методичній моделі конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, що представлена у вигляді тетраедра, який поєднує взаємопов'язані складові: концептуальні положення, що склали основу тетраедра та його бічні грані: принципи (мотиваційно-цільовий та національно-культурний; системності, самовдосконалення, полікультурності, демократизації, технологізації, гуманістичності, доступності та актуальності навчання); педагогічні підходи (системний, діяльнісний, культурологічний, компетентнісний); функції (інтегративна, аксіологічна, прaksiологічно-трансформуюча, культурологічно-творча, психолого-рефлексивна, футурологічна), що візуально подано на рис. 1.5, с. 132.

Науково-методичний тетраedr дисертантка визначає як одну із підсистем, котру віднесено до теоретично-концептуального блоку спроектованої структурно-функціональної моделі системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей (рис. 1.7, с. 158).

У другому розділі *«Психолого-педагогічні засади формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей»* у результаті наукового пошуку та опираючись на результати діагностики вхідних рівнів адаптації, тривожності, самооцінки, комунікабельності, мотивації студентів до вивчення гуманітарних дисциплін дисертанткою визначено базові компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в процесі гуманітарної підготовки: мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний.

Гречановською О. В. логічно виважено, сучасно сформульовано та обґрунтовано важливість, необхідність і роль кожного із компонентів у процесі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У представленому розділі дисертантка для діагностики та корекції результатів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, виокремлює діагностичний апарат. Критеріями формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей вона визначає: мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний. Відповідно до критеріїв та показників визначено п'ять рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Заслужує на увагу, доволі ретельний підхід до визначення рівнів сформованості компонентів конфліктологічної культури, де авторка охоплює рівні, починаючи від абітурієнта та закінчуючи магістром. О. В. Гречановською визначено такі рівні як базовий (конститутивний), теоретичний (початковий), практичний (середній), творчий (достатній), науковий (високий), взаємозалежність яких представлена рис. 2.3., с. 258. Цікавим є підхід до назви рівнів, особливо базового, який дисертантка називає конститутивним, що підкреслює базовість основи знань.

Заслужують на схвалення результати діагностики стану сформованості базового рівня компонентів конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (констатувальний етап педагогічного експерименту) (розділ 2, п. 2.3. дисертації), де дисертантка, за допомогою психологічних тестів та анкетування, досліджує рівень конфліктологічної культури абітурієнта, що допомагає в подальшому прослідкувати ріст сформованості конфліктологічної культури протягом всього періоду навчання в технічному ЗВО (від абітурієнта до магістра) та на завершальному етапі педагогічного експерименту представлено реальними даними ефективності запропонованої педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У третьому розділі «Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки» в ході наукового пошуку було визначено сутність поняття «педагогічна система формування конфліктологічної культури» як об'єднання всіх важливих елементів (форм і методів навчання, принципів, функцій, концепцій, педагогічних умов) конфліктологічної культури, прослідковано їх взаємозв'язок та системне утворення. Також дисертанткою визначені такі функціональні параметри педагогічної системи як систематизація всіх блоків, складових, підсистем у відповідному порядку, що забезпечує функціонування всієї педагогічної системи; ієрархічність – забезпечує дієвість кожного блоку, який виконує свої функції у відповідному порядку; доступність – забезпечує можливість її використання у практиці інших викладачів; інтегративність – допомагає впроваджувати зазначену педагогічну систему в інші системи та підсистеми; когнітивність – спрямована на ефективність педагогічної діяльності для досягнення поставленої мети.

Заслугує на схвалення презентоване Оленою Володимирівною власне бачення визначень «педагогічні умови», «інноваційні технології навчання», «інноваційні методи навчання», трактування понять «лекції» та «семінарські заняття», що суттєво доповнює наукову скарбницю доробками дисертантки.

Безумовно, важливим здобутком роботи є визначення педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, які є об'єднувальним фактором, за допомогою якого продуктивніше має працювати вся модель конфліктологічної культури майбутнього фахівця технічних спеціальностей, що буде запорукою ефективного досягнення результатів формування компонентів конфліктологічної культури.

У цьому розділі авторкою було запропоновано та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей та перелік блоків (підсистем) педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, до яких віднесено теоретико-концептуальний, методично-дидактичний, оцінно-результативний (рис. 1.6., с. 353). Блоки (підсистеми) дослідниця розглядає взаємопов'язаними між собою і функціонування яких забезпечують педагогічні умови.

Важко переоцінити теоретичну значущість матеріалу першого, другого та третього розділів дисертації, де зроблено ґрунтовний, поглиблений аналіз праць, думок, підходів до складових досліджуваної теми, що дало можливість авторці створити педагогічну систему формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей, яка представлена структурно-функціональною моделлю формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У четвертому розділі *«Методичне забезпечення реалізації педагогічної системи формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей»* погоджуємося з авторкою, що навчання гуманітарних дисциплін у негуманітарному ЗВО вимагає ретельного підходу у виборі форм, методів і технологій навчання. Тому *заслугує на увагу* представлений у дисертації авторський навчально-методичний комплекс, що містить ефективні (експериментально відібрані) методики навчання та авторські розробки стосовно формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Вражає та викликає захоплення створене авторське навчально-методичне забезпечення впровадження педагогічної системи формування конфліктологічної культури в освітній процес майбутніх фахівців технічних спеціальностей під час навчання гуманітарних дисциплін. Дисертанткою представлені авторські методики для аудиторної та самостійної роботи (інноваційні методи (мозкова атака, дискусії, проекти, «симпозіуми», конференції тощо); інтерактивні та ігрові технології, тренінги тощо).

Цікавим та незвичним для викладання гуманітарних дисциплін є застосування психолого-педагогічних тестів для поглибленого вивчення тем.

Скорочений опис популярних у студентів тестів, які застосовуються в процесі формування конфліктологічної культури під час вивчення гуманітарних дисциплін представлені в таблиці 4.1, с. 392 дисертації.

Важливе місце в освітньому процесі вищої школи займає позааудиторна самостійна робота. Проблема самостійної роботи з гуманітарних дисциплін в технічних ЗВО полягає у втраті мотивації до її виконання, тому першочергове завдання викладачів, створення таких умов для самостійної роботи, щоб зацікавити та мотивувати студентів до її виконання. Тому *викликає захоплення* запропонований Гречановською Оленою Володимирівною робочий зошит для самостійної роботи, метою якого є формування самостійності у вирішенні проблемних питань із дисципліни, ефективне та результативне засвоєння і поглиблення знань, сприяння розвитку креативного мислення гуманітарного спрямування в технічно спрямованому середовищі. З детальним описом робочого зошита, його функціями, структурою, прикладами завдань авторка знайомить нас в розділі 4, параф 4.2, с. 406 дисертації. Також структура робочого зошита для самостійної роботи студента представлена в авторефераті рисунком 2 на стор. 20.

Поза увагою дисертантки не пройшли риси успішності викладача, який формує конфліктологічну культуру та до яких було віднесено імідж, комунікацію, толерантність, уміння попереджати та усувати конфліктні ситуації, акторську майстерність, творчість, дослідницьку роботу. Тобто були виокремлені ті риси, які найбільш необхідні для формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

У **п'ятому розділі** *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей»* представлені організація і методика проведення педагогічного експерименту; аналіз результатів педагогічного експерименту методами математичної статистики.

Авторкою, для педагогічного експерименту базою дослідження, були обрані Вінницький національний технічний університет та Національний лісотехнічний університет України (м. Львів). Усього в педагогічному експерименті брали участь 921 студент, з них у формувальному експерименті 564 особи.

Однорідність експериментальних груп визначена вибіркою з генеральної сукупності студентських груп одних і тих самих спеціальностей за вхідним рівнем сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців.

Заслугове на схвалення поданий, грамотно проведений статистичний аналіз отриманих даних педагогічного експерименту. Зміст розділу підтверджує загальну та часткові гіпотези, які відображають сутність авторського інноваційного підходу до формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Статистичний аналіз отриманих кількісних даних педагогічного експерименту підтвердив ефективність запропонованої

педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Загальні висновки в цілому адекватно відображають зміст виконаного дослідження, а додатки його доповнюють. Аналіз змісту автореферату, друкованих праць та їх кількість за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що в них достатньо повно відображено методику дослідження, наукові результати і основні висновки. Автореферат дисертаційної роботи відповідає за своїм змістом дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті, відображені у дисертаційній роботі.

Дискусійні зауваження та побажання до роботи.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку виконаного дисертаційного дослідження, маємо висловити деякі зауваження:

1. На нашу думку, розкриваючи в розділі 1, п. 1.1. проблемні аспекти формування конфліктологічної культури дисертантці варто було уточнити, що спричинило вибір саме цих аспектів і чи обмежуються проблеми формування конфліктологічної культури саме цими аспектами?

2. Параграф 1.2. передбачає вивчення зарубіжного досвіду та сучасних наукових підходів до формування конфліктологічної культури, включаючи пострадянські держави. З нашого погляду, бажано було б більше уваги приділити країнам ЄС.

3. У другому розділі дисертантка виділяє базові компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей в процесі гуманітарної підготовки: мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний. На наш погляд, цікавим було б розведення цих компонентів на зовнішні та внутрішні чинники.

4. Розкриваючи суть мотиваційного компоненту, варто було б більше звернути уваги на мотивацію до ефективної професійної взаємодії та розвитку належного рівня конфліктологічної культури, а не на мотивацію до навчально-професійної діяльності.

5. На наш погляд, опис рівнів сформованості конфліктологічної культури потребує більш чіткого розмежування.

6. Нам вважається, що варто було в авторефераті подати діаграму вхідного рівня сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, подібну до діаграми рівнів сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей (рис. 5.13, стор.483 дисертації), ніж подавати таблицю розрахунку критерію Колмогорова-Смірнова.

7. Робота не позбавлена незначних огріхів правопису.

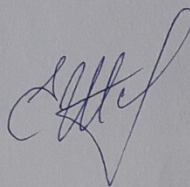
Разом із цим, наведені зауваження, вказані окремі недоліки не зменшують наукової цінності та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Роботу позитивно відрізняє глибина теоретичного підґрунтя розв'язання проблеми дослідження, аргументованість методів і підходів щодо вирішення поставлених завдань.

Стиль дисертації носить науково-переконливий характер. Робота виконана на високому науково-теоретичному та методичному рівнях, містить нові теоретичні узагальнення та науково-методичні підходи оптимізації формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей, відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Отже, проведений аналіз дисертаційного дослідження **«Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей»** дає підстави розглядати його як завершений та цілісний доробок з проблеми, важливої для вітчизняної педагогічної науки й освітньої практики, який відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із змінами, а **Гречановська Олена Володимирівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри інформатики
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Семеніхіна О. В.

